

Metarefleksiiviset toimijat kaivavat maata modernin alta

Margaret S. Archer:
The Reflexive Imperative in Late Modernity.
 Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 340 s.
 ISBN 978-1-107-02095-5

The Reflexive Imperative in Late Modernity on kolmas teos Margaret Archerin trilogiassa, joka tarkastelee refleksiivisyyden roolia rakenteen ja toimijan välissä. Archerin teorian ontologinen perusta on rakenteen, kulttuurin ja toimijan muodostama kerrostuneisuus, jossa jokaisella näistä tasoista on oma vaikutuksensa ja toisiinsa redusoitumattomat ominaisuudet. Sosiaalinen muodostuu näiden tasojen vuorovaikutuksena. Refleksiivisyys ilmenee sisäisenä keskusteluna, jossa yksilö hahmottaa toimintamahdollisuuksiaan omassa ympäristössään. Ympäristö vaikuttaa osaltaan siihen, millaiset asiat yksilölle muodostuvat tärkeiksi, ja toisaalta se asettaa esteitä ja mahdollisuuksia näiden tärkeinä pidettyjen asioiden pohjalta määritellyille toimintapyrkimyksille. Ympäristö muuttuu yksilöjen toiminnan tuloksena ja asettaa uudenlaiset ehdot tulevalle refleksiivisyydelle ja siitä nousevalle toiminnalle.

Archer kritisoi Anthony Giddensin ja Ulrich Beckin modernisaatio-teoriaa, jossa rakenteiden merkityksen väheneminen antaa tilaa yksilölliselle refleksiivisyydelle. Archerin mukaan yhteisöllinen elämä on edellyttänyt aina refleksiivisyyttä, mutta nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa refleksiivisyys muuttuu ja sen merkitys korostuu. Pragmatisteja Archer kritisoi refleksiivisyyksittömyyden historiattomuudesta sekä siitä, ettei käsitys sisäistetystä sosiaalisuudesta jätä yksilölliselle refleksiivisyydelle tarpeeksi tilaa. Bourdieun habitusteoria puolestaan selittää Archerin mukaan erityisesti yhteiskunnassa ilmenevää jatkuvuutta ja säännönmukaisuutta, eikä se siksi sovellu morfologisen, nopeasti muuttuvan yhteiskunnan analysoimiseen.

Archerin mukaan refleksiivisyyden muoto vaihtelee yksilöllisesti ja sen kehittyminen on yhteydessä yksilön varhaisvuosien sosiaaliseen ympäristöön. Tästä johtuen yhteiskunnassa eri aikoina vallitsevaksi muodostuva refleksiivisyyden muoto vaihtelee. Aikaisempien tutkimustensa pohjalta Archer on päätenyt neljään erilaiseen refleksiivisyyden muotoon: kommunikatiiviseen ja autonomiseen refleksiivisyyteen, metarefleksiivisyyteen ja murtooneseen refleksiivisyyteen.

Perinteiselle yhteiskunnalle tyypillinen stabiili ja ihmissuh-

teiltään harmoninen ympäristö suosii kommunikatiivisen refleksiivisyyden kehittymistä. Tämä merkitsee refleksiivisyyttä, joka toteutuu paljolti keskustelussa tuttujen ja luotettujen läheisten kanssa, ja jossa uusiin mahdollisuuksiin suhtaudutaan torjuvasti. Modernille ajalle tyypillinen liikkuminen ympäristöstä toiseen, esimerkiksi lapsuuden perheen muuttaessa paikkakunnalta tai maasta toiseen tai vanhempien avioero, johtaa katkoksiin suhteissa ympäristöön. Tämä estää yksilöä identifioitumasta mihinkään sosiaaliseen ympäristöön ja tuottaa muista ihmisistä riippumatonta autonomista refleksiivisyyttä. Tyypillisesti tähän liittyy sosiaalinen nousu, joka johtuu kiinnostuksesta uusia haasteita kohtaan ja jota helpottaa se, että oman sosiaalisen ympäristön ei anneta rajoittaa maantieteellistä tai sosiaalista liikkuvuutta.

Nopean muutoksen vuoksi sisäisesti ristiriitaiset yhteisöt yleistyvät ja ne puolestaan tuottavat metarefleksiivisyyttä. Ristiriitoina Archer mainitsee esimerkiksi vanhempien keskinäiset poliittiset tai uskonnolliset erimielisyydet, joiden seurauksena identifikaatio perheeseen käy mahdottomaksi. Jännitteisestä arvokeskustelusta seuraa halu elää itse löydettyjen arvojen mukaisesti ja vaikuttaa tältä pohjalta myös yhteiskuntaan. Merkityksellinen työ pyritään sovittamaan

yhteen muiden tärkeinä pidettyjen elämänalueiden ja ihmisuhteiden kanssa. Sosiaalinen liikkuminen muodostuu usein horisontaaliseksi ja työurat katkonaisiksi arvojen mukaista elämäntapaa etsittäessä.

Murtunut refleksiivisyys puolestaan merkitsee kyvyttömyyttä hahmottaa refleksiivisyyden avulla suuntaa elämälle. Refleksiivisyys ei johda mielekkäisiin ratkaisuihin ja sen sijaan, että yksilö pystyisi olemaan tietoinen toimija, hän pikemminkin ajelehtii ja katsoo, mitä hänelle elämässä tapahtuu. Tällaisen refleksiivisyyden muodon omaksumisen taustalla on Archerin mukaan useimmiten lapsuuden ympäristön vakavat ongelmat, mutta elämän odottamattomat tragediat voivat myöhemminkin johtaa refleksiivisyyden väliaikaiseen tai pysyvään murtumiseen.

Tässä trilogiansa kolmannessa osassa Archer tarkastelee yksilön alun perin omaksuman refleksiivisyyden muodon pysyvyyttä kohdattaessa uusia tilanteita ja mahdollisuuksia. Aineistona tutkimuksessa on Warwickin yliopistossa vuonna 2003 sosiologian opinnot aloitaneille tehdyt kyselyt ja vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden haastattelut, jotka toistettiin kolmena perättäisenä opiskeluvuonna. Tulosten pohjalta Archer pohtii lisäksi yhteiskun-

nallisen kehityksen tulevaisuutta suhteessa eri refleksiivisyyden muotojen vallitsevuuteen.

Kyselyn perusteella vastaajat jaoteltiin refleksiivisyyden lajin mukaan ryhmiin. Haastatteluaineiston avulla pyrittiin selvittämään lapsuus- ja nuoruusajan olosuhteita ja sitä, miten refleksiivisyyden muoto ilmenee opintojen aikana tehdyissä ratkaisuisa ja tulevaisuutta koskevissa suunnitelmissa. Erot ilmenivät lähinnä siinä, että kommunikatiivisesti refleksiivisille mahdollisuus palata lapsuuden ympäristöön oli tärkeää ja ammatilliset suunnitelmat sovitetiin tähän tavoitteeseen. Autonomisesti refleksiivisillä painottui ammatillisten haasteiden keskeisyys ja halu päästä riippumattomaan asemaan. Metarefleksiivisten toimintaa ohjasi arvojen perustalta toimiminen. Murtuneen refleksiivisyyden edustajat eivät pystyneet opiskeluaikanaan muodostamaan selkeitä tavoitteita ammatilliselle kehitykselleen.

Metarefleksiivisyyden nousu voi Archerin mukaan merkitä uudenlaisia sosiaalisen solidaarisuuden ja kiinteyden muotoja, kun merkityksellinen elämä määritellään uudelleen. Metarefleksiiviset nuoret kääntävät selkensä modernin yhteiskunnan kannalta keskeisille valtion ja yritysmaailman instituutioille ja kilpailun logikalle halutessaan edistää yhteis-

tä hyvää oman arvomaailmansa pohjalta. Archerin mukaan tällainen kehitys tulee murentamaan modernin aikaansaamia kehityskulkuja ja tekee tulevaisuuden vaikeasti ennustettavaksi, mutta voi luoda kansalaisyhteiskunnasta nousevaa uutta yhteisöllisyyttä. Autonominen refleksiivisyys muotona säilyy edelleen ja yhteiskunnallisesti sillä on merkittävä rooli innovatiivisuuden ja tuottavuuden kannalta. Sen sijaan muutostahdin kiihtyminen tekee yhteiskuntien kiinteyden kannalta olennaisen kommunikatiivisen refleksiivisyyden ylläpitämisen tulevaisuudessa lähes mahdottomaksi. Samasta syystä murtunut refleksiivisyys näyttäisi lisääntyvän.

Teoksen alkuosa, jossa Archer esittelee relationaalisen realisminsa teoreettisen viitekehiksen ja osoittaa sen eroavuuksia suhteessa joihinkin muihin sosiologian keskeisiin teorioihin, on informatiivinen. Trilogian kolmannesta osasta aloittaneelle lukijalle tämä teoreettinen keskustelu tuntui aluksi jonkin verran vaikealta hahmottaa, mutta se avautui paremmin empiiriseen osuuteen tutustumisen jälkeen. Haastateltujen nuorten opiskelijoiden kertomukset toivat hyvin esille opiskeluun ja ihmissuhteisiin sekä tulevan uran suunnitteluun liittyviä haasteita, joita nuori kohtaa jättäessään aikaisemman ympäristönsä ja siirtyessään yliopistomaailmaan.

Valintojen tekeminen on jatkuva prosessi, johon Archerin mukaan vaikuttaa omaksuttu refleksiivisyyden muoto, mutta myös ne relationaaliset tilanteet, joissa nuori valintoja tehdessään elää.

Teos tuo hyvin esille, miten muuttuvan yhteiskunnan rakenteet ja kulttuuri muuttavat esimerkiksi perhedynamiikkaa ja miten tämä vaikuttaa edelleen näissä perheissä kasvaneiden yksilöiden refleksiivisyyteen. Perhetaustan ja refleksiivisyyden välisen yhteyden tarkastelussa olisi ollut tosin kiinnostavaa kuulla myös esimerkiksi sisaruksia ja sitä, onko heille kehittynyt samanlainen refleksiivisyyden muoto. Haastatteluissa esille tuleva refleksiivisyys ei myöskään välttämättä tarkoita sitä, että nimenomaan se olisi johtanut toimintaan. Monet tutkijat suhtautuvat kriittisesti siihen, että ihmisen toiminta olisi hänelle itselleen läpinäkyvää. Vaikka refleksiivisyyden ja toiminnan välinen yhteys ei olisikaan niin suora kuin Archer antaa olettaa, refleksiivisyyden yhteys sosiaaliseen on silti kiinnostava kysymys. Tuntuu uskottavalta ajatella Archerin tapaan, että ympäristön ennakoimattomuus pakottaa toimijoita pohtimaan omia arvojaan ja päämääriään entistä tarkemmin.

Archerille relationaalisuus näyttää merkitsevän ensi sijassa

lapsuudenaikaisen ympäristön vaikutusta koko elämän kestävälle refleksiivisyyden tyypille, joka puolestaan määrittää elämää ratkaisevasti. Myöhemmät relationaaliset tilanteet näyttävät vaikuttavan ratkaisuihin vain tämän ensiksi omaksutun refleksiivisyyden muodon antamisissa rajoissa, jolloin toimintatapa esitetään suhteellisen staattisena.

Anne Mattila